

UDK 271.2

ISSN 1409-5483

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

КНИГА 30

СКОПЈЕ, 2024

Годишен зборник бр. 30
2024

Редакциски одбор:

Д-р Ѓоко Ѓорѓевски, главен и одговорен уредник

Д-р Виктор Недески

Д-р Дарко Анев

Секретар:

Д-р Анета Јовковска

Лектура и компјутерска подготовка:

Зорица Велкова

Печат: Контура – Скопје

Тираж: 100 примероци

Скопје, 2024

ЃОКО ЃОРЃЕВСКИ

ПРОРОКОТ АГЕЈ И ОБНОВУВАЊЕТО НА ХРАМОТ КАКО ДУХОВНО СРЕДИШТЕ НА ИЗБРАНИОТ НАРОД

Книгата на пророкот Агеј има само две поглавја и е втората по ред најкратка книга во Стариот завет, веднаш по онаа на пророкот Авдија. Целиот текст од овој пророчки спис е посветен само на една тема, а тоа е обновата на храмот. Контекстот во кој живее и делува пророкот Агеј е обележан од едно сивило проткаено со горкото искуство на ропството и понижувањето. Тоа е времето по вавилонското ропство, по враќањето на првите карвани повратници и населувањето на опустошена територија запоседната од туѓинци. Тоа е време на соочување со тешката реалност и обесхрабрување по првичното воодушевување за долгоочекуваната слобода, на бавно закрепнување и обновување. Но, за разлика од другите пророци, Агеевата проповед се чини успешна, затоа што народот ќе ја послуша неговата порака за обнова на храмот и ќе ја спроведе во дело (1,12.14).¹ Впрочем, духовната иднина пророкот ја гледа во храмот како единствено духовно средиште, па затоа тоа е главната одлика на овој пророк: неговата неуморна ревност во напорите за обновување на храмот, а со тоа и обновување на народот како заедница, истакнувајќи ја притоа нивната вера и мисија меѓу другите народи.

1. *Личноста на пророкот Агеј*

Именувањето на Агеј се оддалечува од стилскиот стандарден план, затоа што директно е инкорпорирано во наративата на книгата („дојде словото Господово преку пророкот Агеј до Зоровавел...“, 1,1). Името Агеј потекнува

¹ Според еврејската традиција, Агеј е еден од повратниците од Вавилонското ропство, кој заедно со Захарија (сп. 1Езд 6,14), зема активен удел во обновувањето на заедницата на сојузот, поставувајќи ја основата на т.н. Голема Синагога, на која официјално ќе се повикува постегзилниот јудаизам при толкувањето на Законот. Сепак, потребно е да се истакне дека неговото име не се наоѓа на пописот на повратници во книгите Ездра (гл. 2) и Неемија (гл. 7). Сп. Gianfranco Ravasi, *L'Antico Testamento, Conoscerlo, leggerlo, viverlo*, San Paolo, Cinisello Balsmo 2013, 375.

од *hag*, „празник“ и значи „мој празник“. Во Стариот завет и други лица носат слично име. На пример, во 1Мојс 46,16 и 4Мојс 26,15 ова е името на член на племето на Гад, а Агит била наречена и една од сопругите на Давид (2Цар 3,4). Сепак, познато е дека во подоцнежните еврејски и арамејски документи, ова име често се јавува, а е потврдено и во разни епиграфски небиблски извори. Според некои размислувања, Агеј, односно „мојот празник“, може да биде симболично име што му се припишува на анонимен писател чии пророштва се совпаѓаат со содржината на книгата, со празниците, или, пак, може да се работи и за еден вид прекар. Сепак, имајќи предвид дека името е добро потврдено во Стариот завет, се чини јасно дека се работи за автентичното име на пророкот.² Агеј може да значи и „мојата празнична радост“³, со што името би се поврзало со раѓањето на детето на некој празник, што би значело дека и самиот пророк е роден на празничен ден.⁴

За пророкот Агеј во книгата се говори само во трето лице, за зборот Господов пренесен (1,1; 2,1) или соопштен од него (2,2). Имено, пророкот еднаш е наречен „Господов гласник“ (1,13) и неколкупати „пророк“ (1,1.3.12; 2,1.10), а во Стариот завет вкупно седумпати, но, освен ова, за него ништо друго не се знае. Како и за скоро сите пророци по него, недостасуваат личните биографски податоци за неговото родно место, потеклото, семејството и сл. Заедно со Захарија се спомнува во Првата книга Ездра (1Ездра 5,1; 6,14) во врска со неговото учество во обновата на храмот. Имајќи ги предвид Агеевите заложби околу храмот, некои сметаат дека тој бил култен пророк, што е недоволно убедлива претпоставка. За разлика, пак, од пророците пред ропството, кои истапуваат со големи обвиненија против храмот и неговите служители, после ропството приликите се значајно изменети и храмот почнува да има поинакво значење и функција, станувајќи стожер и гаранција за враќање на раселениот народ.⁵

Не може да се даде јасен одговор на прашањето дали Агеј и самиот претходно бил еден од одведените во ропство или припаѓал на сиромашниот народ кој останал да ја обработува земјата во Татковината. Интересно е

² Donatella Scaiola, *I dodici profeti: perchè «minori»? Egesi e teologia*, EDB, Bologna 2011, 172.

³ Некои, пак, сметаат дека буквалното значење би било „мојата рожба е (голем) празник“, сп. Henning Graf Reventlow, *Aggeo, Zaccaria e Malachia, Traduzione e commento*, Claudiana, Brescia 2010, 17.

⁴ Božo Lujić, *Starozavjetni proroci*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2010, 383.

⁵ Henning Graf Reventlow, *Aggeo, Zaccaria e Malachia*, 17; Božo Lujić, *Starozavjetni proroci*, 383.

тоа што во книгата ропството воопшто и не се спомнува, затоа што Агеј во своето дејствување е јасно свртен само кон иднината.⁶

2. Времето и историските околности на службата на пророкот Агеј

Во недостаток од потребните податоци поврзани со личноста на пророкот, познавањето на времето во кое живеел овозможува подобро да се разбере неговото пророштво. Ако се потпремене врз хронолошките податоци дадени во книгата, пророчкото дејствување на Агеј се одвива во краток временски период од само четири месеци во втората година од владеењето на Дариј (520): од првиот ден од шестиот месец до 24-тиот ден од деветтиот месец. Датумите што се посочуваат во книгата се прецизни: „втора година на царот Дариј, првиот ден од шестиот месец“ (1,1), што одговара на 29 август 520 година; 24-ти истиот месец (1,15), т.е. 21-ви септември 520 година;⁷ „дваесет и првиот од седмиот месец“ (2,1), т.е. 17-ти октомври 520 година, и на крајот „дваесет и четвртиот од деветтиот месец“ (2,10.20), т.е. 18-ти декември 520 година.

Тоа значи дека пророкот ја доживеал последната фаза од турбуленциите за независност што ја беше потресла Персиската Империја, означена од интриги, бунтови и граѓанска војна. Во 529 година умрел Кир, персискиот цар и основач на империјата и династијата Ахеменид, и персискиот престол бил наследен од суровиот и каприциозен Камбиз II (529 – 522).⁸ По неговата смрт, на пат кон дома од поход против Египет, Камбиз бил наследен од другиот син на Кир, Бардија (Гаумата), кој две години (522 – 520) се соочувал со бунтови против неговата власт низ целата империја. Тој бил заробен и убиен од член на семејството Ахеменид по име Дариј, кој конечно успеал да ја смири состојбата преку продолжување на добронамерната политика на Кир, охрабрувајќи ги локалните власти за кодификацијата на локалните закони и обичаи, залагајќи се притоа и за реконструкција на светилиштата, како и за нивна употреба за административни цели.⁹ Во пророкувањето на Агеј ќе се слушне ехото на двата различни аспекти од владеењето на Дариј: од една страна, пресвртот што буди нови надежи за трансформација во Јуда

⁶ Alberto Soggin, *Introduzione all'Antico Testamento*, Paidea Editrice, Brescia 1987, 405; Božo Lujčić, *Starozavjetni proroci*, 383.

⁷ Постои мислење дека 1,15а („тоа беше 24-ти во шестиот месец“) ја содржи воведната формула на изгубен текст. Според други, текстот за кој се верува дека е изгубен, би бил оној од 2,15-19, но очигледно е дека овие стихови се слабо поврзани, во формулација и тема, со 2,10-14. Сп. José M. Abrego de Lacy, *I libri profetici*, Paidea, Brescia 1996, 207–208.

⁸ Според Херодот, Камбиз бил сметан за „деспот“ од Персијците, поради тоа што бил „полулуд, суров и дрзок“.

⁹ Donatella Scaiola, *I dodici profeti: perche «minori»? 172–173.*

и, од друга страна, политичкиот мир што им овозможува на Евреите да го обноват храмот. Во политичките превирања во империјата тој не ги гледа само предзнаците за нејзиниот крај, туку и знаците на големиот и одлучувачки повторен подем на Израил.

Во Палестина владеело спокојство, но и суша и глад, разочарување и обесхрабрување. Можеби токму за овие времиња на големи пресврти алудира Агеј кога ја најавува Божјата ослободувачка интервенција за својот народ: „Ќе ги потресам небото и земјата, ќе го соборам престолот на царствата и ќе ја уништам моќта на царствата на народи, ќе ги превртам колите и нивните јавачи: коњите и јавачите ќе паднат“ (2,21).

Историскиот контекст во кој е поставена книгата е, јасно, оној на враќањето од егзил, време на големи тешкотии и фрустрации. Тоа е време на крајот на вавилонското ропство и почетокот на обновувањето на животот во Ерусалим, соочено со потребата да се отстранат и надминат бројните последици од падот на Ерусалим во 586 година и одведувањето на народот во ропство. Оттаму произлегуваат и двете главни задачи во времето по Кировиот указ во 537 година и враќањето на првите групи од ропство: обновување на заедницата и обновувањето на храмот. Всушност, само мала група депортирани Евреи се беа согласиле да се вратат во својата татковина, верувајќи во ветувањата дадени од пророците. Не било така сè едноставно и лесно, ниту величествено (како што тоа се говори во Девтероисаија). Градот и храмот сè уште се наоѓале во урнатини, тоа е време кога „светилиштето е запустено“ (Аг 1,4.9), а обновувањето сè уште не било започнато. Во Јудеја повратниците морале да се соочат со драматична ситуација: Ерусалим сè уште бил куп урнатини, градските сидини не биле обновени и, уште посериозно, се појавиле тензии меѓу вратените Евреи и членовите на заедницата која не се беше иселила од Ерусалим, тврдејќи дека тие се оние кои ја поседуваат земјата (сп. 1Ездра 33,24), не покажувајќи притоа подготвеност истата да ја споделат со дојденците. Повратниците кои се беа решиле да се вратат се соочиле со уништена земја, населена не само од Јудејци (според Ер 39,10, „сиромашните од народот, кои немале ништо“), но и од народи со туѓинско потекло,¹⁰ соочувајќи се со разрушена престолнина, напуштен храм (или тоа што останало од него, под претпоставка дека веројатно било запазено некак-

¹⁰ Библиските сведоштва говорат за попречувањето во обновувачката изградба, предизвикано од недоразбирањето со Самарјаните, кои биле мешавина од жителите на некогашното Северно израилско царство и доселениците. Навредени затоа што не им било дозволено да се вклучат во обновувањето на храмот, откако се пожалиле кај персискиот цар, за некое време биле прекинати градежните работи (сп. 1Ездра 4,4-7). Сп. Božo Lujić, *Starozavjetni proroci*, 382.

во богослужение од оние кои останале таму по разорувањето на Ерусалим во 587 г. пр. Хр., сп. Ер 41,5).¹¹

Народот не се враќал така брзо и воодушевено како што се очекувало. Во времето меѓу 525 и 522 година се случиле неколку заеднички враќања. Веројатно кон тоа придонело и именувањето на Зоровавел, човек од царско семејство, за наемник на Јудеја (1,1.12.14; 2,24).¹² Како што е познато, според Првата книга Ездра (3,1-13), Зоровавел и Исус се вратиле во Ерусалим со првата група повратници во времето на Кир во 537 година. Не се знае точно кои биле задачите и до каде се протегала моќта на Зоровавел, ниту што се случило со него по 520 година, но може да се претпостави дека самите Персијци го смениле својот намесник¹³ поради „месијанските“ очекувања што тој ги иницирал (сп. Агеј 2,21-23; Зах 4,6-7), но тоа се само претпоставки.¹⁴ Веројатно за тој период се врзува и Агеевата служба, која ги разбудила новите надежи за враќање на целиот народ и повторното изградување на храмот во Ерусалим. Се чини дека дејноста на Агеј е од пресудна важност за започнувањето, а потоа и за завршувањето на обновувањето на храмот.

По изминати скоро 20 години, обновувањето на храмот (жртвеникот и обновувањето на богослужението во согласност со традицијата, сп. 1 Езд 3,1-6) се чинел неостварен сон. Во овој контекст, гласот на Агеј, заедно со оној на Захарија, одлучно се обраќа кон владетелите и кон целиот народ, откривајќи ја смислата на историјата и упатувајќи со јасност кон патот на верноста на сопствениот идентитет како народ на Сојузот.¹⁵ Агеевата дејност во поттикнувањето за обновување на храмот имало одзив и на персискиот двор (1Ездра 5,11-6,16). Благодарение на материјалната и финансиска помош дури и од персискиот цар, било можно храмот да се обнови за само четири и пол години. Сето ова е многу повеќе од обично градежно обновување на храмот. Со храмот била обновена и надежта дека ќе се врати целиот народ кој беше одведен во ропство. Храмот бил изграден и посветен во 515 година, но се чини дека Агеј не го доживеал сето ова, затоа што за тоа воопшто не се говори во неговата книга. Неговото пророчко делување како да е одеднаш прекинато, па не може да се из земе претпоставката дека причина за тоа е неговото упокојување.¹⁶

¹¹ Gianfranco Ravasi, *L'Antico Testamento*, 378.

¹² Božo Lujčić, *Starozavjetni proroci*, 381.

¹³ Не е познато кои точно биле надлежностите на Зоровавел, дефиниран како *pehah*, „гувернатор“, „намесник“ во Агеј 1,1.14; 2,2.21.

¹⁴ Donatella Scaiola, *I dodici profeti: perche «minori»?», 173.*

¹⁵ Gianfranco Ravasi, *L'Antico Testamento*, 378–379.

¹⁶ Božo Lujčić, *Starozavjetni proroci*, 383.

Во овој критичен период на транзиција, обновувањето на храмот било прашање за опстој. Секако, во вавилонското заробеништво, синагошкиот култ на зборот веќе започнал без обредните жртви, но дури по 70 г. по Хр. јудаизмот ќе мора да живее целосно без храмот. Долго време храмот останал верски и секуларен центар за сите Евреи во Јудеја и во огромната дијаспора што се протегала од Вавилон до Египет, па затоа и според концепцијата на античкиот Исток, неговата реконструкција беше и конститутивна за политичкото постоење на еврејската национална заедница.¹⁷ Имајќи го предвид широкото значење што го добива, обновувањето на храмот не е само суштински услов за општествениот-економската благосостојба на еврејскиот народ, но е составен дел од големиот план на Господа, кој се состои во реорганизирањето на целиот свет.

3. Главниџе одлики на книџаџа на џорокоџ Аџеј

Книгата на пророкот Агеј нема вистински наслов и се состои од две поглавја. Некои автори ја сметаат за унитарен текст, додека за други Агеј содржи различни пророштва вметнати во наративна рамка (1,1.3.12.15; 2,1.10.20).

3.1 Сџрукџура на книџаџа

Како што беше спомнато, во книгата за пророкот се зборува само во трето лице, што остава простор да се претпостави значајна уредувачка работа. Според поголемиот дел од библистите, четирите датирања ја делат книгата на четири дела:

1 дел = 1,1: „Во втората година од владеењето на Дариј, на првиот ден од шестиот месец...“;

2 дел = 1,15-2,1: „Беше 24-ти во шестиот месец. Во втората година на Дариј, 21 во седмиот месец...“;

3 дел = 2,10: „Втората година од владеењето на Дариј, 24-ти во деветтиот месец...“;

4 дел = 2,20: „На 24-ти истиот месец...“.¹⁸

¹⁷ Henning Graf Reventlow, *Aggeo, Zaccaria e Malachia*, 17.

¹⁸ José M. Abrego de Lacy, *I libri profetici*, 208–209. Некои автори, исто така, идентификуваат пет дела во Агеј диктирани од петте датуми: а) реставрација на храмот (1,1-15), перикопа повторно поделена на два дела: 1,1-11 (пророчки повик да се изгради храмот) и 1,12-15 (одговор на водачите и народот); б) пророштва за охрабрување (2,1-23), поделени на три дела: 2,1-9 (уверување во присуството на Бога); 2,10-19 (свештенички правила со пророчно толкување) и 2,20-23 (идна надеж). Види и B. S. Childs, *Introduction in the Old Testament as Scripture*, Fortress Press, Philadelphia 1979, 469.

Првиот дел (1,1-14) е тесно поврзан со третиот. Агеј ги поттикнува Зоровавел и свештеникот Исус да го обноват храмот. Причината која пророкот ја дава е лошата жетва и несреќите што ги претрпуваат, а го откриваат и Господовиот гнев за трошоците направени за обнова на приватни куќи, но не и на храмот.

Пророштвото од вториот дел (2,1-9), изречено еден месец подоцна, повторно се обидува да ги охрабри Зоровавел и Исус во нивната задача. Господ го потврдува Своето присуство и помош и ги обновува есхатолошките благослови за својот народ: тие ќе го вратат богатството на народите, славата Господова и мирот (2,6-9).

Ако третиот дел од книгата (2,10-19) е поделен на две целини, текстот на Агеј е составен од пет пророштва. Но, ако се обрне внимание на сегашните текстуални индикации, тој е составен од четири пророштва, тематски наизменично поврзани: првото и третото ја опишуваат мачната состојба на заедницата, додека второто и четвртото се однесуваат на есхатолошките Божји ветувања.

Четвртиот дел (2,20-23) повторно содржи пророштво насочено кон Зоровавел и формално е споено со третиот дел во формулата за датирање („повторно“). Тоа е пророштво со месијански тонови, кое навестува една есхатолошка иднина, победа постигната од Бога преку Зоровавел, избраниот слуга и Божји печат.¹⁹

Некои автори идентификуваат концентрична структура во книгата. Според нив, првите две епизоди (1,1-12; 1,13-15a) следат сличен наративен модел. И двете започнуваат со пророштво од Агеј (1,1-11,13) и завршуваат со опис на различните реакции што ги предизвикува неговиот говор (1,12.14). Последните две епизоди би ги обединило, пред сè, тоа што се сместени во ист ден (2,10.20), а исто така и поврзаноста помеѓу двете пророштва. Во првите две епизоди, реконструкцијата на храмот се третира како локално прашање. Се повикува заедницата да започне со работа во обид да се промени тешката состојба во која тогаш се наоѓаат. Во централниот дел, откако работата продолжила околу еден месец, пророкот ги охрабрува своите браќа да го завршат започнатиот проект. Конечно, во последните епизоди, кои се случуваат три месеци по почетокот на делото, Агеј ја покажува потребата да се обнови богослужението како средство за очистување и осветување на народот.²⁰

¹⁹ Во овој пасус, интересен е и контрастот со друго пророштво упатено од Еремија до Јехонија, дедото на Зоровавел, кога беше одведен во прогонство: „Дури и да ми беше печат во десната рака, ќе те откинам“ (Ер 22,24-30). José M. Abrego de Lacy, *I libri profetici*, 209–210; Alberto Soggin, *Introduzione all'Antico Testamento*, 409.

²⁰ Donatella Scaiola, *I dodici profeti: perche «minori»?», 174–175.*

3.2 Стилски особености и јазикот на книгата

Според мислењето на мноштво егзегети, еврејскиот текст на книгата е добро сочуван и нема потреба од дополнителни корекции, додека за LXX се забележува слобода во преводот.²¹

Во врска со стилските особености, се поставува прашањето, дали јазикот на Агеј во оригиналната форма на неговите пророштва треба да се смета за поезија или проза? Двете најнови изданија на еврејскиот критички текст се уредени вака: ВНК го печати целиот текст како проза, додека BHS соодветните стихови како поезија. Пророштвата на Агеј јасно се разликуваат од наративните рамки редактирани во едноставна проза. Агеј често користи традиции со тогаш веќе класичен јазик, често препознатлив по својата поетска формулација. Иако е веројатно дека пророштвата на Агеј биле подложени на повеќекратни уредувачки интервенции, сепак е можно да се откријат низа типично пророчки лингвистички модели. Дијалошкиот стил е типичен за Агеј, а сличен има само во книгата на Малахија. Агеј им зборува на своите слушатели обраќајќи им се во второ лице, ги повторува нивните мисли (1,4; сп. 1,2; 1,9; 2,3; 2,16), им се обраќа со императиви (1, 5,7; 2,15,18а; повторно во 1,8а; 2,4а) и со прашања (1,4,9; 2,16а.19а; 3 пати во 2,3). Инвективите (како 1,4; 2,14) и предупредувањата (како 1,5-6,7; 2,4) потсетуваат на реторичките модели на пророците пред ропството.²²

3.3 Поврзаноста со книгата на пророкот Захарија 1-8

Книгата на пророкот Агеј и првиот дел на Захарија (1–8) честопати се коментираат заедно, содржејќи значајна заедничка меѓусебна поврзаност. Прво, и двата пророка се осврнуваат на темата за реорганизација на животот и институциите на Јуда. Потоа, датумите на пророштвата на Агеј и Зах 1-8 се временски многу блиски (од 29 август 520 до 7 декември 518 година),²³ до тој степен што се чини дека двајцата пророци биле присутни во истиот период во Ерусалим. Понатаму, ликовите кои се споменуваат во двете книги се исти: Исус и Зоровавел, свештениците и жителите на Ерусалим. И конечно,

²¹ Gianfranco Ravasi, *L'Antico Testamento*, 382.

²² Donatella Scaiola, *I dodici profeti: perche «minori»?», 174–175.*

²³ Датумите се важни во перспектива на унифицирано читање на Агеј и Зах 1-8. Во овој текстуален дел всушност има осум датуми, пет во Агеј и три во Зах 1-8, иако, во реалноста, има седум бидејќи еден од нив, 18 декември 520 година, се повторува. Понатаму, три датуми се наведени пред 18 декември 520 година, сите во Агеј, додека три се дадени од Захарија. Оваа организација ја истакнува хронолошката кулминација на Агеј-Зах 1-8, која би била датумот на 18 декември 520 година, што се однесува на церемонијата на повторното обновување на храмот.

од тематска гледна точка, може да се додаде дека центарот на интерес и кај Агеј, и кај Захарија 1-8 се исклучиво Ерусалим и храмот.

Како понатамошна поддршка на ова можно унитарно читање на Аг-Зах 1-8 може да се додаде дека присуството на многу видови прашања е заедничко за двете книги.²⁴ Некои сметаат тоа треба да се смета за единствен текст, секако композитен, кој во својот центар ја има темата за обновата на храмот.

4. *Теолошка порака на книѓата*

Главната порака на книгата е изградбата на храмот, но тука е и темата за доаѓањето на есхатолошките времиња. Додека првата тема е конкретна и поврзана со секојдневието, втората, теолошки позначајна, не е поврзана со конкретниот историски момент.²⁵ Впрочем, Агеј претставува една „теологија на приоритетите“, соединета со есхатолошки и месијански сензибилитет. Додека отсуството на градежно-култни активности се чини само оправдана (Аг 1,2: „сè уште не е дојдено времето да се обнови домот Господов“), Агеј предложува една основна карактеристика на библиското пророкување преку можноста да се издвои и предложи конкретна форма на верност кон Бога.²⁶

За Агеј е јасно дека главен водач на историјата е Бог (сп. Аг 1,9.11; 2,7.17.19.21-23). Според Агеј, Бог од неговото време е истиот Оној кој некогаш го беше водел Својот народ и му беше дал славни ветувања. Ако народот остане верен на Бога и ако повторно го изгради заедништвото со Него, Бог ќе биде посреде нив, а нивниот живот и благослов ќе бидат извор на новиот благослов за сите слуге.²⁷

Критиката на пророкот е насочена против Јудејците кои, наместо да се грижат за Божјиот дом, се интересираат само за своите домови (1,4.9): затоа што без храмот, единственото место во кое светоста (чистотата) станува ефективно, самиот народ и сите негови дела се нечисти (2,14) и сите него-

²⁴ Првиот тип е реторичкото прашање, најдено, на пример, во Агеј 1,4. Народот ја изрази идејата дека сè уште не е дојдено времето за обнова на Господовиот дом (1,2), додека реторичкото прашање од 1,4 наместо тоа ја истакнува рамнодушното и недостатокот на ревност кај луѓето. проблемот не е толку недостатокот на време, туку приоритетот што им се дава на другите занимања. Исто така во Зах 1,5-6; 3,2 има реторички прашања кои имаат за цел да поттикнат размислување. Меѓутоа, во други случаи, прашањата имаат функција да го унапредат заплетот на приказната, како, на пр., во визиите на Захарија. Затоа може да се претпостави дека прашањата се дополнителен знак на единство меѓу двете книги.

²⁵ Božo Lujčić, *Starozavjetni proroci*, 386–389.

²⁶ Gianfranco Ravasi, *L'Antico Testamento*, 376; Alberto Soggin, *Introduzione all'Antico Testamento*, 410.

²⁷ Božo Lujčić, *Starozavjetni proroci*, 386–389.

ви дела се без благослов.²⁸ Жетвата е целосно исчезната или многу слаба затоа што Господ праќа неволји (1,6,9-11; 2,16,19а). Меѓутоа, ако започне обновувањето на храмот, Агеј го објавува присуството на Бога (1, 8б; 2,4б. 5б), и штом ќе биде прифатен повикот за обнова на храмот, ќе пристигнат и божествени благослови (2,9б).²⁹ Езекиел е сведок на фактот дека „славата“ на Господ го напушта храмот (Ез 10,1-22) следејќи ги луѓето депортирани во Вавилон. Само во рамките на заветниот однос храмот може да стане место на Божјо присуство, а Агеј се усогласува со оваа традиционална гледна точка. Всушност, пророкот ги повикува луѓето да ги поврзат духовните реалности на односот со Бога со институционалната димензија претставена со обновувањето на храмот.³⁰

Од народот не се побарува слепа вера, затоа што библиската вера е секогаш провокација за разумот. Повикот е правилно да се разликува, да се сфати смислата на случувањата (сп. Аг 1,5.7; 2,15-19). Впрочем, потребно е да се разбере дека во тогашниот момент (сп. Ер 25,11-12; 29,10-14), без царството и политичката автономија, послушноста кон Бога се пројавува во вложувањето на напорите за обновувањето на храмот, знак на признавање и прифаќање на Божјото присуство меѓу народот. Не се работи едноставно за обновување на богослужението, ниту за некакво страординово обновување на местото за богослужба, туку за поставување на конкретен симболичен акт кој повторно ќе го потврди во верата пулсирачкиот центар на идентитетот на народот. Израилците треба да се потсетат дека се „туѓинци и гости“ во земјата Господова (сп. 3Мој 25,23) и дека приоритетот не е во задоволувањето на различни потребности за животот, туку осмислувањето и исполнувањето на самиот живот.³¹

Агеј сметал и дека големите спасоносни дела што Господ ги извршил кон Израил можеле да бидат заборавени доколку секоја нова генерација не ги празнувала богослужејќи во храмот. Без ова молитвено навраќање, луѓето не би можеле да препознаат дека Бог сè уште дејствува, додека богослужението има способност да го направи актуелно Божјото спасоносно прису-

²⁸ Германскиот егзегет Герхарт фон Рад го дава следново објаснување: „Храмот беше местото каде што Господ му зборуваше на Израил, каде што им ги прости гревовите и каде што им се објави. Да се заземе став во врска со храмот значи да се заземе став за или против Господа. Меѓутоа, луѓето се покажаа прилично незаинтересирани за обновувањето; морајќи да се соочат со сериозната економска ситуација, тие веруваа дека храмот може и треба да чека (Агеј 1,2). Агеј го изменува овој ред на должности: Израил повеќе не е Израил ако Божјото царство не му е прва грижа; тоа што следува, благословот на Господа, ќе му биде соодветно дадено (Агеј 1,2-11; 2,14-19)“, G. VON RAD, *Teologia dell'Antico Testamento*, II, Brescia 1974, 330.

²⁹ Henning Graf Reventlow, *Aggeo, Zaccaria e Malachia*, 21.

³⁰ Donatella Scaiola, *I dodici profeti: perche «minori»?», 181.*

³¹ Gianfranco Ravasi, *L'Antico Testamento*, 387-390.

тво. Поттикнувајќи го народот да го обнови храмот, Агеј имал намера да ѝ помогне на својата заедница повторно да го открие присуството на Бог во сегашноста и да ѝ помогне да се конфигурира на етички начин доследен на барањата на светоста поставени со Законот. Агеј се навраќа на претходната теологија во која храмот бил поврзан со изборот на Сион и вечниот сојуз што Бог го наложил со Давид и неговите потомци (2Цар 7,1-17). Од оваа гледна точка, Агеј е човек верен на традицијата, близок на свештеничката теологија и на пророкот Езекиел кој ја затвора својата книга со грандиозен опис на идниот храм (Ез 40-48).

Оваа иднина има врска не само со Израил, туку и со другите народи: убедени или поразени, тие ќе пристигнат во Ерусалим со своето богатство (2,7.12),³² Израил ќе добие победа предводена од својот Давидов Помазаник (2,20-23), добивајќи го дарот на мирот (2,9).³³ Меѓутоа, проблемот е што Агеј ја идентификувал личноста на Помазаникот (иако Зоровавел никогаш не е дефиниран на овој начин, бидејќи Зоровавел всушност ќе исчезне од сцената набргу по пророштвото со кое книгата завршува, сп. Аг 2,21-24). Во последниот дел од книгата (2,21-24) Зоровавел се нарекува „Мој слуга“, почесна титула која им се припишува на некои големи ликови во историјата на Израил (Авраам, Исак, Јаков, Мојсеј, Исус Навин, Давид, слугата Господов, Марија). Зоровавел, како политички водач на заедницата и активен учесник во обновата на храмот, стои во континуитет со другите симболични личности од минатото. Тој е избран (*bhr*) и тој ќе стане печат:³⁴ „Ќе те земам,

³² Во 2,7 се вели, според хебрејскиот текст се вели „дека богатствата на сите народи ќе се слеваат во Ерусалим“ и така новиот храм ќе биде исполнет со слава. Но, латинската верзија Вулгата, наместо тоа, преведува: *Et veniet want cunctis gentibus* („ќе дојде она што го чекаат сите народи“) и на тој начин му дава на стихот јасно месијанско значење.

³³ José M. Abrego de Lacy, *I libri profetici*, 209–210.

³⁴ Терминот „печат“ (*hòtàm*) се појавува 13 пати во Стариот завет и означува прстен со натпис; тој љубоморно се чувал затоа што секој бил различен од другите и се користел како потпис кој ги потврдувал донесените одлуки или дозволувал да се идентификува сопственикот. Во Аг 2,23 печатот има метафорично значење и укажува или на авторитетот на Зоровавел или на конкретниот однос што го соединува со Господ. Може да се помисли и дека доделувањето на печатот од претпоставен на лице од понизок ранг ја изразува способноста на вториот да го претставува првиот. Во контекст на Аг 2, доделувањето на печатот на Зоровавел ја нагласува важноста што тој ја презема во очите на Бога и можеби, исто така, укажува на неговата вокација, таа да биде инструмент за реализација на Божјиот план. При употребата на претставата за печатот, Агеј веројатно го презема она што претходно го беше кажал Еремија: „Иако Конија, синот на Јоаким, царот на Јуда, беше прстен во мојата десна рака, јас ќе го скинам“ (Е 22, 24). Агеј го менува овој говор и наместо тоа наведува дека Зоровавел, внук на тој цар депортиран во егзил (1Лет 3,17-18), е послушен слуга. Зоровавел е знак дека отфрлањето на Давидовиот дом, за кое зборуваше Еп 22,24, не е дефинитивно. Сп. Donatella Scaiola, *I dodici profeti: perche «minori»?*, 182.

Зоровавеле, сине Саалтиел, слуга Мој, вели Господ, и ќе те поставам како печат, зашто те избрав“ (2,23).

Неполни пет години по пророковата дејност, се исполниле заложбите на Агеј: храмот бил изграден и во 515 година бил преосветен. Сепак, Зоровавел не бил остварување на оној благослов и очекување според пророковите очекувања. Дали пророкот Агеј погрешил во врска со назначувањето на Зоровавел, а ако е така, зошто ова пророштво било зачувано во книгата? Дали тоа треба да се протолкува како демократизирање на Давидовото ветување и тоа се однесува на целиот народ, па на тој начин Зоровавел би го претставувал целиот јудејски народ како примател на месијанското ветување? Многу поверојатно е дека тоа требало да биде разбрано во есхатолошка смисла, а неговото исполнување да биде одложено за иднината, како што се беше случило со царските псалми во псалтирот кои беа зачувани и читани и по крајот на монархијата (Пс 2; 72; 89). Од христијанска перспектива, исполнувањето на ликот на Зоровавел е идентификувано во личноста на Господ Исус Христос.³⁵ Агеевата есхатолошка надеж и исполнувањето се случило векови подоцна, кога се појавил новиот Зоровавел – Исус од Назарет, како источник на мирот и благословот.³⁶

Новиот завет не се навраќа многу на овој пророк, но има неколку места коишто се меѓусебно поврзани: Агеј 1,13 и Матеј 28,20, каде се говори за Божјата присутност меѓу Својот народ, како и Агеј 2,6.21 – Матеј 24,29. Во христијанската традиција како месијанско пророштво се смета текстот од Агеј 2,9: „Славата на овој нов храм ќе биде поголема отколку на поранешниот – вели Господ Саваот; и на ова место ќе му дадам мир“, коешто се исполнило со влегувањето во храмот на ветениот Месија и Спасител, Господ Исус Христос.

³⁵ Donatella Scaiola, *I dodici profeti: perche «minori»?», 183.*

³⁶ Božo Lujčić, *Starozavjetni proroci*, 388–389.

THE PROPHET HAGGAI AND THE RESTORATION OF THE TEMPLE
AS THE SPIRITUAL CENTER OF THE CHOSEN PEOPLE

Summary

The research paper on the Prophet Haggai and the restoration of the temple highlights the central theme of Haggai's prophetic message: the rebuilding of the temple as a spiritual center for the people of Israel. Haggai, one of the post-exilic prophets, addresses a time of disillusionment after the Babylonian captivity, where the people face harsh realities and slow recovery. Despite the initial excitement of returning to their land, the community struggles to rebuild both physically and spiritually. Unlike many other prophets, Haggai's message is met with success. His call to rebuild the temple is heeded by the people, and this action leads to a renewal of their faith and a restoration of their community. The rebuilding of the temple is seen by Haggai not just as a physical structure, but as the essential spiritual center of the people's identity, mission, and relationship with God. The paper emphasizes Haggai's tireless zeal in motivating the people to renew their covenant with God through the temple, and how this act serves as a foundation for the people's future spiritual and communal life. The conclusion underscores Haggai's role in revitalizing both the faith of the Israelites and their sense of purpose among other nations.